

Nyári Műhely

MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2008. augusztus 21–22.

A Közgazdaságtudományi Intézet nyolcadik alkalommal megrendezett Nyári Műhelyét az intézet igazgatója, *Fazekas Károly* nyitotta meg. Bevezetőjében elmondta, hogy a rendezvényre külföldön dolgozó, illetve tanuló fiatal magyar kutatókat hívtak meg, hogy megvitathassák jelenlegi munkájukat/eredményeiket. Minden előadást felkért opponens bírálata követett, majd a műhely résztvevői tehették fel kérdéseiket, fejthették ki véleményüket.

Elsőként *Ábrahám Árpád* (Rochester University) *Nicola Pavonival* közös munkáját adta elő. Dolgozatuk egy olyan megbízó–ügynök-probléma megoldási menetét vizsgálta, amelyben a szereplők közötti megegyezés tárgya nem figyelhető meg, és így szerződésben sem lehet megállapodni. Jelen esetben az ügynök megtakarítási, illetve fogyasztási viselkedése nem követhető nyomon. A dinamikus, morális kockázatot tartalmazó megbízó–ügynök-problémák megoldásának egyik elterjedt eszköze az elsőrendű feltétel szerinti megközelítés (*first order condition approach*). A szerzők azokat a szükséges feltételeket keresik, amelyek lehetővé teszik ezen eszköz alkalmazását. A klasszikus konkavitási feltétel mellett ezek: a nem növekvő abszolút kockázatkerüléssel (NIARA) jellemezhető hasznosságfüggvény, valamint az, hogy a Frisch-rugalmasság értéke egynél kisebb. A tanulmány egyik fontos megállapítása, hogy rejtett eszközfelhalmozás megengedése esetén regresszívebb adórendszer szükséges.

A tanulmányt *Valentinyi Ákos* (MNB) véleményezte, aki hozzászólása legelején jelezte, hogy a munka nehéz, embertpróbáló olvasmány. Ezután a témában kevésbé járatosak számára is összegezte az elhangzottakat. Felvetette, vajon mennyiben korlátozza az eredmény alkalmazhatóságát, hogy – a legtöbb empirikus tanulmányhoz hasonlóan, amely a Frisch-rugalmasságot egységnyinél kisebbre becsli – csak az aktívan dolgozókat veszik figyelembe. Második kérdésében arra tért ki, hogyan változnának az eredmények, ha a nem megfigyelhető megtakarítási viselkedés csupán *nem jól* megfigyelhető lenne. A szerző válasza szerint ezek a felvetések szinte megoldhatatlanságig bonyolítanák a modellt.

Másodikként *Lovász Anna* (University of Washington) doktori dolgozatának egyik fontos fejezetét ismertette, amelyben a növekvő verseny férfi–női bérkülönbségre kifejtett hatását elemezte. A dolgozat Becker 1957-es tanulmányának (*The Economics of Discrimination*, University of Chicago Press, Chicago) fő tételéből indul ki, amely szerint a növekvő verseny csökkenti a munkaadók munkavállalók nemére vonatkozó eltérő preferenciájából adódó bérdiszkriminációt. A szerző a hipotézist egy vállalatokat és munkavállalókat összekapcsoló magyar adatbázis segítségével vizsgálta. Mivel a paneladatsor a rendszer-váltás előttre is visszanyúlik, lehetséges mind a piacgazdaság kiépülése által, mind a külső és belső verseny megjelenése által keltett hatások figyelembevétele. A kétlépcsős (vállalati és országos szintű) becslési eljárás eredménye alapján szignifikáns a verseny diszkriminációt csökkentő hatása: a bérkülönbözlet csökkenésének 15 százalékát magyarázza a verseny erősödése.

Köllő János (KTI) hozzászólásban üdvözölte, hogy a kutató egy viszonylag régi elméleti feltevéshez tért vissza, amely bár a bérdiszkriminációval foglalkozó irodalom egyik

alapkövét jelenti, mégis mai napig nyitott kérdésnek számít. Megjegyezte, hogy fontos lenne a hipotézis alternatív magyarázatokkal való szembesítése. Ezekre példaként említette a különböző szelekciós hatásokat, amelyek korrelálhatnak a versenyhatással, ezzel módosíthatva a becslést. Ilyen lehet az, hogy mérhető jövedelemmé váltak az elsősorban nőket érintő természetbeni juttatások (például vállalati bölcsőde). Továbbá, hogy ezek a juttatások jobban visszaszorultak a versenynek erősebben kitett munkahelyek esetében. Hasonlóképpen fontos lehet, hogy a nők és férfiak azonos iskolai végzettsége esetén is a nők tudása sokkal inkább takar általános tudást, amelyet a versenyszektor jobban értékel. A hozzászólók között *Kőrösi Gábor* emlékeztetett, hogy a szocializmusban több, elsősorban nők által gyakorolt szakma (például könyvelő) lett a piacgazdaság által a korábnál jobban díjazott: érdemes lenne a kérdést foglalkozási kategóriánként is megvizsgálni. *Halpern László* a minimálbér, *Gács János* pedig a privatizáció hatását említette meg még érdekes kérdésként.

Mikor áll érdekében két megbízónak, hogy mindkettőjük által foglalkoztatott ügynökök nem megfigyelhető tevékenységéről szerzett információikat megosszák egymással? – tette fel a kérdést *Maier Norbert* (London Economics), aki *Marco Ottavianival* közösen készített tanulmányát ismertette. A probléma olyan szerződéskötések esetén lehet fontos, amikor a megbízott viszonteladó, több cég termékeit is forgalmazza: például a két különböző márkájú autót is kínáló kereskedések. Mikor jár jobban a megbízó, ha publikus vagy privát szerződést köt az ügynökével? A szerzőpáros eredményei szerint a válasz attól függ, hogy a megbízó milyen pontosan képes megbecsülni az ügynök erőfeszítéseit. A publikus szerződés mindaddig jobb, amíg a kevésbé jól informált megbízó kevésbé érdekelt az ügynök teljesítményében. Ez az alulérdekeltség azonban azzal járhat, hogy megérheti számára, ha potyautasként jár el, ami az összhasznosságra nézve negatív hatású.

A felkért hozzászóló, *Madarász Kristóf* (Berkeley) levélben írta meg megjegyzéseit, tette fel kérdéseit. Azt kérdezte, hogy mennyiben befolyásolhatja az eredményt, hogy a szerzők a megbízó és az ügynök közötti megbízást lineáris formában határozták meg. Továbbá, hogy egy bináris jellegű jelzés nem fedné-e fel/illusztrálná-e jobban a modell működési mechanizmusát? Érdeklődött továbbá, hogy mi lenne a legjobb példa arra, amikor az ügynök ösztönzése nem központosítható, de kötelezően átláthatóknak kell lenniük a jelzéseknek. A szerző válasza szerint az eredményt nem feltétlenül határozza meg a linearitás, a jelzés bináris jellegével pedig általános jellegéből veszítene a modell.

Laczó Sarolta (Toulouse) tanulmányában arra tett kísérletet, hogy informális biztosítások esetében is mérhetővé tegye a kockázatkerülés, valamint a kockázatoság mértékét. Informális esetben ugyanis nem kényszeríthető ki szerződéssel a negatív esemény után várt kompenzáció. Mivel a biztosítás nem kényszeríthető ki, ezért olyan körülményekre van szükség, amelyek esetén a biztosítás önfenntartó, azaz mindkét fél kölcsönös érdeke annak betartása. A szerző egy olyan küszöbdiszkontfaktort definiált dolgozatában, amelynek értéke felett a nem formális biztosítás önfenntartó. A diszkontfaktor függ a környezet kockázatosságától, illetve a biztosítást kötők kockázatkerülésének mértékétől.

A diszkutáns, *Vincze János* (BCE, KTI) számos olyan feltételezésre rámutatott, amelytől függhet a szerző által javasolt mérőszám. A mérőszám érzékeny lehet a modellben használt hasznossági függvényre, illetve függhet a jövedelemfolyamatra vonatkozó feltételezéstől. A szerző által példaként használt jövedelem kockázatai ugyanis szimmetrikusak. Javasolta továbbá a mutatószám használatának egy szemléletes példán keresztüli bemutatását. Valószínűleg elmaradottabb térségek kisközösségeiben megosztott kockázatoknál lehetne hasznosítani a mutatószámot, hiszen ott az informalitásnak fontos szerepe van.

A Nyári Műhely első napját *Koren Miklós* (CEU, CEPR) és *Karádi Péter* (New York

University) közös tanulmánya zárta. Dolgozatukban a Balassa–Samuelson-hatást vizsgálják, amelyet a külkereskedelem-képes (*tradable*), illetve nem képes (*non-tradable*) szektorok földrajzi elhelyezkedéséből is igyekeztek levezetni. A Balassa–Samuelson-hatás annak a magyarázata, hogy a gazdagabb országokban miért drágábbak a termékek, mint a kevésbé gazdag országokban. A válasz fontos összetevője a gazdaság két eltérő termelési lényegsnövekedésű szektorának megkülönböztetése: 1. amelyeknek termékei bekerülhetnek a külkereskedelmi forgalomba (feldolgozóipar), valamint 2. amelyeknek nem (szolgáltatószektor). A magyarázatot a szerzők azzal egészítik ki, hogy a két szektornak telephelyért kell versenyeznie egy adott országon belül. A szolgáltatószektornak, amelynek terméke nehezebben szállítható, érdemes minél közelebb kerülnie az agglomerációhoz, ugyanakkor a telephely ára az agglomerált központtól való távolság függvényében csökken. A kiegészített modell következtetései szerint a sűrűn lakott, urbanizált országokban pozitív kapcsolat van a jövedelem és az árszint között, amely a nemzetközi adatokból is jól látszik.

Békés Gábor (KTI) hozzászólásában elsősorban az új gazdaságföldrajzi megközelítésre koncentrált. Üdvözölte, hogy a szerzők a szolgáltatóipar helyválasztására is hangsúlyt helyeznek, ami az új gazdaságföldrajzi irodalomban ritkábban található meg. Rámutatott arra is, hogy míg az irodalomban a szektorok tömörülésének magyarázatához a külső hatások és az ezekből adódó méretgazdaságossági megfontolások nélkülözhetetlenek, a szerzők ezeket nem használják fel. A további hozzászólók közül *Vincze János* megjegyezte a külső és belső Balassa–Samuelson-hatás megkülönböztetésének fontosságát. *Halpern László* pedig javasolta, hogy a most folyó szakirodalmi vita nyomán a dolgozat tegyen említést a kereskedhetőség endogenitásának problémájáról.

A második nap első előadója *Kóczy László* (Budapest Gazdasági Főiskola, Maastrichti Egyetem) volt. Dolgozatában a szerző azt vizsgálta, hogy hogyan fejezhető ki a szavazati mandátumok által kialakított erőviszonyok egy olyan indexszel, amely tartalmazza a szavazási koalíciókat kialakító játék egyensúlyi eredményeit is. A játék fontos része ugyanis az, hogy a kis szavazati aránnyal részt vevő játékosok szavazati arányuknál jóval nagyobb hatalomra tehetnek szert azzal, hogy megakadályozzák egy döntő többségű koalíció létrejöttét. A szerző a szavazati súlyokat leíró, a gyakorlatban is elterjedt úgynevezett hatalmi indexeket, például a Banzhaf-indexet helyezi játékelméleti alapokra, így alakítva ki egy új stratégiai indexet. A játékban a szavazók indexeiket igyekeznek maximalizálni, figyelembe véve a lehetséges koalíciók kialakítása során fellépő kilépéssel-blokkolással kapcsolatos fenyegetéseket. A megközelítés azt is segít meghatározni, hogy adott szavazási rendszer mellett mekkora szavazattöbbség elegendő a döntés eléréséhez, amikor egyik játékos sem rendelkezik döntő többséggel.

Hozzászólásában *Tasnádi Attila* (BCE) felhívta a figyelmet a probléma gyakorlati jelentőségére, utalva a 2006. évi magyar parlamenti választások eredményezte mandátumeloszlásra is. Kiemelte annak fontosságát, hogy a koalícióból való kimaradás, azaz annak blokkolása is növelheti egy játékos hatalmi súlyát. Megkérdezte, hogy létezik-e olyan stratégiai index, amely játékelméleti alapokra helyezve is önmagát adja. Javasolta annak megvizsgálását is, hogy mi történik akkor, ha a játék kibővül a döntés tárgyával. Ebben az esetben ugyanis már nemcsak a hatalmukat maximalizálják a játékosok, hanem preferenciáik is vannak a döntés kimenetelével kapcsolatban.

Benczúr Péter (CEU–MNB) *Benedek Dórával* (CEU és PM) és *Bakos Péterrel* (ABN Amro, London) közös tanulmányukat adta elő.* A szerzők a magyar személyi jövede-

* A tanulmány magyar nyelvű változata megjelent a Közgazdasági Szemle szeptemberi számában (733–762. o.) Az adóköteles jövedelem rugalmassága. Becslés és egy egykulcsos adórendszerre vonatkozó számítás a 2005. évi magyar adóváltozások alapján címmel.

lemadó rendszerében 2004-ről 2005-re történt változások segítségével vizsgálják a magyar adófizetőknek a marginális adórata változására vonatkozó érzékenységet. A marginális adórátára való érzékenységen tulajdonképpen az értendő, hogy adott jövedelem mellett a személyi jövedelemadó változása esetén mennyire hajlandók az adófizetők többet vagy jobban dolgozni, hogy nettó jövedelmük ne változzon. Mindez képet ad az adófizetők adóváltozásokra adott reakciójáról. Az előadó annak a véleményének adott hangot, hogy jogszabályi változtatások előtt mindig szükség lenne hasonló elemzésekre. Eredményeik alapján legélénkebben azok reagálnak az adóváltozásra, akik a kétmillió és négymillió forint közötti jövedelemkategóriához tartoznak. A szerzők arra is kísérletet tettek dolgozatukban, hogy vizsgálják egy egykulcsos jövedelemadó bevezetésének jóléti és várható viselkedési következményeit. A 2005. évi adóváltozás ugyanis az adócsökkentés mellett nem járt együtt az adóbehajtási szigor növekedésével.

Molnár György (KTI) hozzászólásában kiemelte, hogy a szerzők napjaink igen fontos kérdését vizsgálják. Rákérdezett arra, mi lehet az oka annak, hogy az adófizetők viselkedési válasza igazán csak kétmillió és négymillió forint közötti jövedelemkategóriában látható. Továbbá felvetette a dolgozat egyelőtlenségvizsgálatokkal való kibővítését. A további hozzászólók közül *Koren Miklós* és *Kondor Péter* is megjegyezte a tőke-, illetve vállalkozói jövedelmek figyelembevételének fontosságát. Az előadó sajnálatát fejezte ki, hogy adataik ilyen jellegű vizsgálatokat nem tettek lehetővé. *Kóczy László* Molnár György kérdésére valószínűsítette, hogy a kétmillió forint jövedelem alatti adófizetői csoport tagjai – a többnyire bérből és fizetésből élők – kevésbé képesek rugalmasan reagálni az adóváltozásokra. *Benczúr Péter* pedig hozzátette, hogy az adóváltozás a felső jövedelmi csoportot nem érintette olyan mértékben, hogy az abból becsült viselkedési változás szórása jó becslést engedjen meg.

A KTI honlapján (<http://econ.core.hu/>) megtalálható az eddigi Nyári Műhelyek programja az előadott tanulmányok szövegével együtt. Az idei nyári műhely előadásai közvetlenül a http://econ.core.hu/esemeny/nym_hun.html címről is letölthetők.

Harasztosi Péter